

KOVÁCS ANITA ANNA: MEGÁLL AZ IDŐ...

... az égen néma, álló csillagok. Vagyis nekem csak egy: a Csillag – hivatalosan Szegedi Fegyház és Börtön. És tizenakárhány elitélt – nem azért, mert nem emlékszem, hogy hányan, de nagy volt a csoportban a jövés-menés, meg az Anca, meg a Pero. Színház. De nem azért, hogy színház legyen, hanem, hogy végre mozduljék ott az Idő. Az a ménkü hosszú idő. Amit csak tölteni lehet, de nem gyűjteni. Az Álló Idő Színháza. Régen volt. De most is remeg az ujjam a billentyű felett, ha kell rá emlékezni. Hogy dolgoztunk együtt is rajta Peróval. Akkor most emlékezem. Patetikus, vagy sem, az életem legjobb munkája volt.

Kilencvenkettőtől kilencvenkilencig rendeztem ezt a színházat, egyszer kisebb megszakítással, amikor született a kicsi lány. Aztán véget rendeltek el a jóakarók. De ez most épp mindegy is.

Kilencvenhét karácsonyán a taps után lejöttünk a színpadról – a fiúk meg én. Álltunk ott az „öltözőben”, és látni kezdtem őket csapatként. Hogy elfogadják már egymást, hogy haverok vagyunk végre, hogy nyüglődés nélkül megvalósítják hülye kis ötleteimet, és erre már épülhet valami. Megérett az akkor másfél évnyi munkánk egy komolyabb dologra. Álltam szemben velük, és annyit mondtam: Übű. Ühüm, válaszolták. Nyárig megcsináljuk, fiúk. Vegyétek ki a könyvtárból, Sipi fénymasszon mindenkinek, és kérlek, ne rémüljete meg tőle. Úgyis átírjuk!

Így volt ez, aztán vadul nekiláttunk, negyven oldalakat húztunk ki, átírtunk mondatokat, teljes szövegrészeket, hogy megmaradjon ugyan az abszurd, de a diákpoénok helyett olyan „börtis” valamivé váljon. A hatalom balgaságának ironiájává. A feleslegesség királyságának görbe tükrévé.

Valahogy így. És dolgoztunk, és néha megálltunk, sokszor végkimerülésig örömmel, néha meg ropogott a koponyacsont, kifáradt a lélek. De mindig az volt a kulcs, hogy akárhogy is, de megmutatjuk, milyen itt az élet. Hogy könnyű addig húzkodni a száját a tisztességes honpolgárnak, míg a fickó csak egy újságcikk a rendőrségi hírek közt. De ha szemben állsz vele, és látod a mosolyát, a könnyét, érzed az izzadságszagát, már embert látsz, kegyetlen sorssal. Itt tartottunk áprilisban.

Rég ismerem Perót, jártam a színházat, mindig csodálattal. Jött az agyamba kis bátortalan gondolat, ezt meg kellene mutatnom neki. Nem volt igazán célom, hogy miért, talán annyi, hogy vegye le a rendezésemből azt, ami túl színházi, ami nem róluk szól, hanem rólam. És akkor sikerült elintéznem, hogy társrendezőként bejöhessen. Láta a börtön-vezetés, hogy valamin nagyon munkálkodunk, akkor még támogattak ebben, Pero kapott belépőt, mehettünk. A fiaim meg meglátták ezt az „alteros csákót”, – kinti ember hozzájuk még csak zakóban-nyakkendőben, esetleg reverendában érkezett –, és első fura mosolyuk néhány perc alatt barátsággá vált. Talán megrémültek egy pillanatra, hogy megint egy elszállt agyú művész, volt már ilyennel dolguk, aki számukra idegen elképzeléseit most világmegváltássá avanszálja általuk.

Nem lehetett nem látni, hogy érti őket, a helyzetet. Dicsérte a darabot, a munkájukat, nem hiszem, hogy csak falból, és a srácok befogadták őt azonnal.

Lehet, úgy tűnik, hogy ezt most túlhangsúlyozom. De aki egyszer is volt egy ilyen közegben, legyen az bármilyen totális intézmény, elmeógyógyászat vagy katonaság, az tudja, hogy semmilyen dolog nem születik meg egy ilyen helyen kölcsönös bizalom, elfogadás nélkül. Szóval elfogadták szép ecsémet. Azonnal. Büszke is voltam, rettentőn. Olyasmik lettünk, mint mama és papa az ő rakoncátlan kölkeik között. Übű mama és Übű papa, no meg a lengyelek. És főleg a lengyelek. Ezután olyan igazi kis „börtis” darabot rittyentettünk rá az addig megdolgozottra.

Oszt elballagtunk próba végeztével a korocs mába. (Bocs, de ez kötelező e szakmában, nevezhetem feed-back-nek is, ha úgy elegánsabb.) És még be se léptünk, és már honnan-honnan nem búvik elő a fölismerés: miszerint,

ha ő is, meg a börtön-vezetés is úgy akarja, mert a MASZK az biztos, hogy úgy akarja, akkor ezt az Übüt előadjuk a Thealteren, ammán tuti. És már vonszolódunk is fölele az irodába, és már mondódik is a Fábiánnak meg a Kavicsnak, hogy ez legyen, meg hivatalos kapcsolatfelvétel a börtivel, satöbbi. Én: rémület, meg egymás.

És akarták. Mind. A fiúk is körtáncot jártak először, aztán meg megértették, hogy odaállni csak véres verejtékkel lehet. És akkor aztán jött jó sok szorongás, talán én a leginkább. Mert vásárra vittem a bőrüket. Mert bárhogy elsülhetett volna a dolog. Arra azonban kiváló volt a feszültség, hogy ezek az egymástól elszigetelt emberek együttműködő csapatá tudtak nyomása alatt válni. Tragikomikus, de egymás szájában élnek évekig, akár évtizedekig. Egy embernek kábé fél négyzetméter jut egy zárkában. Odacsinál, ahol a másik alszik. És még sincs kapcsolat. Csak a totális bizalmatlanság. És most nem megy Totya focizni, mert a többi ott van a próbán. És ha Moha aludna is délután, mert baromi fáradt a melótól, próba van és neki ott a helye. Emberi közösség, lemeztelenített érzésekkel.

És jön Pero, és még mindig átrunk, és amit eddig megtanultál, azt felejtethed, de ezt a szöveget meg te magad írod, nem baj, ha még az előadáson is átród, csak azt mondd, ami a TIÉD! Jarry kit érdekel! Szó szerint a szemétdől építettünk színházat. Perónak köszönhetően, nem kellett egy hónapig szemétdíjat fizetnem. A konyhám a színpadra ürlt. Mocsok kellett, bűz kellett. A fiúk a „díszlethez” hordták ruha alatt a lerágott csontokat.

Közben meg már júliust írunk. Sosem volt itt még ilyen szoros az idő. Ha Pero épp nem tud bejönni, akkor konzultálunk, hisz építi saját darabját is, de megesik, hogy elmarad Metanoia próba a börtönszínház miatt. Zenét válogatunk, himnikus darabot keresek. Pero mondja: ne vacakolj, legyen lengyel, német, amerikai himnusz. Univerzális börtön-melódiák. Igen ám, de úgy, ahogy minden próba előtt, az előadás előtt is, tologatják közben a kerekeken guruló feszületet. „Hátrébb, mert nem fognak tőle látni!” – mondja ott valaki. Persze nem mindegy, hogyan is.

Mondom Perónak: És még egy himnusz, a legvégén. A saját. Megáll az idő, Toldi Mária előadásában. Akkor a fiúk le a nézőtérre, csajokat felkérnek, és ösztánc. Egyetértünk: valami kis jutalom a melóért! Évekig nem karolhat át egy lányt, most hazaviheti a zárkájába az illatát. Azután minden előadásnak ez volt a zárójelenete.

Nem voltam benne bizonyos, de az előadás napján a helyére állt minden. Mondhat akármit az a hamvazó kritikus, hogy hendikeppes a dolog, mert attól is simán el lehet alélni, hogy a dutyiban színház van, azok az emberek ott a térben eszméletlenül jók voltak. Tizenkétszer láthatta civil közönség. Jeles András, Lázár Kati, Benedek Miklós állt a csoport mellé, kaptunk pénzt, hogy lehessünk. És anyák, és tesók ültek a nézőtéren, akik talán először voltak igazán büszkék fiaikra, hogy nagyot alkottak. És borult össze a tizennégy keménylegény zokogva, hogy semmi sincs hiába ebben a rohadt életben. Nem ragozom tovább, mert fáj. Vacak érzés, hogy valami, ami jó, miért lehetetlenedik el balgaságtól vezérelve. Vagy akkor már jobb lenne a semmi. De inkább folytatom.

Még ezen a télen jött a vezetés és a katolikus börtön-pasztoráció felől egy felkérés, hogy a tavaszi konferenciájukhoz rendezek egy passiójátékot. No ettől azért meghűlt a vér a fiúk ereiben. Nem kedvelik a vallásos témát, nincs kedvük ehhez. Nekem azonban ezt teljesítenem kellett. Becsületből is. Mégiscsak ők a gazdák. És elég jó gazdák. Még.

Megcsináltuk. A jelszó megint: a börtönről, rólad szóljon. Arról, ahogy a te édesanyád sírt a bíróságon. Ahogyan te álltál szemben a büntetéssel. Ahogy a te kezeden kattant a bilincs. Szép magyar zenével. Kört alkotva a nézővel. Máriaként, szemben az intézetis Janikával nem volt hazug a könny.

Aztán újra Thealter. Nem mondtam az előbb, ez egy szegedi nemzetközi színházi fesztivál. Tavasszal újra jött Pero, átírtuk, börtönösítettük. Még inkább. Börtönpassió. Ment volna minden, mint a karikacsapás, félelmek, szorongások nélkül, ám akkor jött a hatalom. A máig titkos jóakaró. Nem játszhattunk a saját színháztermünkben,

csak az aranystukkós díszteremben. Börtönszagnak nyoma sincs. Egyetlen előadás, max. száz néző, és ami megvalósult volna is, tönkretette egy idióta tévéstáb. Nincs mit tenni. Novemberben már ki is rúgtak. Nincs magyarázat. Minden nagyon jó volt, de ennyi. A csoport belső működését is ellehetetlenítik. Az idő megáll.

Kettőezer nyarán még néhány szabadulttal összehozunk egy nagyon szép játékot a fesztiválra. Akkor Pero már keveset segít, nagyon dolgozik saját darabján a Metanoiával, mindenre kevés az idő, de azért ott van. A Zsinagógában. Ő fönt a karzaton, mi lent a színpadon. Az *Álló Idő Színháza* ^v Szabadrabok. Ez vagyunk mi hárman. Miki, Palika, Ancsa.

Pero lekiabál, belekérdez, belesegít. Ha van idő még éjszaka, hajnalban, akkor megbeszélünk. Főleg lelkeség. Nehezen mozdulok. Sok a veszteség. Kicsi Ábris is elment. Alig lehet kibírni, ami van, de főleg azt, ami nincs. Kiállnak mögülem emberek. Sonka, az egyik szereplő, még bele se kezd a darabba, visszaviszik a börtönbe, állítólagos bicikli-lopásért. Ő a faluban a fekete bárány, kit vigyenek mást. Egy jelenet lett belőle. A darab szép, de minden technika csődöt mond előadás közben. A két fiú azonban nagyon jó. Most is köszönöm, hogy minden zokszó nélkül elviselték zavaraimat. Talán Pero összekacsintásai oldja őket. Ez volt a vége. Szép és kaotikus, mint amilyen bennem az emlék.

Azt mondja X úr, ne hozsannazzam Perót ebben az írásban. Nem tudok másként gondolni rá, bocss, mint arra a segítőre, társra, aki által éppen olyan lett a börtönszínház, mint ahogyan álmodtunk róla a fiúkkal. Nyers, egyenes, becsületesen kenyéréért megdolgozó, más nélküli társulat. Tükör, de színről színre. Ahol volt mit gyűjteni az időből. Ehhez én nem lettem volna elég. Ennyit, úgy hiszem, nem is lehetett volna egyedül vinni. Nővéreim az iszonytató emberi sorsok terhének elviselésében mankóztak alá. Pero pedig azokkal a gondolataival, amelyek első hallásra mindig képtelenségnek tünnek, de mikor valósággá váltottuk őket, újra és újra be kellett látnom, hogy egyszerűen nem is lehetett volna másként.

Valahogy így volt ez. És ami volt, jó volt. Nekem komoly lecke alázatból. A fiúk – némely életében először – emberi kapcsolatba kerültek és megérezték fontosságukat a létezésben. Ha ez nem túl intervenciós, én úgy érzem, Perónak meg talán azért volt hasznos, mert ebben a csoportban muszáj volt a mások érzéseivel lehetőleg bánnia. Arra kellett figyelni, milyen és mit akar ő, a játszó ember. Valami apai, védő-gondoskodó szeretet-féle, amire ez a munka megtanított. Sosem bánt kesztyűs kézzel a színészeivel, itt nem lehetett másként. Valamit mind elvittünk ebből a hét esztendőből, míg egymást gyűjtöttük az együttöltött idő által.

Tudom, hogy tavaly felajánlották Perónak a börtönszínház vezetését. Bár ne lettél volna rám, ecsém, tekintettel! Most mutattak be egy ottani alkalmazott rendezésében Karinthyt. A csoport neve számomra kegyetlenül: Álló Idő Színház, nem elég, hogy ez már rég nem az, de ráadásul rosszul tudja. Hisz míg te meg én három nap alatt százszor átragozva, minden betűjét a helyére tettük, addig a mostani azt sem tudja, mit jelent az a négy kicsi szó.

Nagy kár volt, barátom, Pero, hogy nem hallgattál rám, és bár vetted volna a kezedbe, mert most Pisti, akinek fél éven át könyörögtem, hogy Übü mamaként le ne borotválja a bajuszát, és tartsa már végig szép, öblös férfihangját, most neccharisnyában szaladgál a Csillag színpadán. Ott, ahol derogál már a lakóknak játszani, csak a média az oké.

Ez az újrasütött, de kovásztalan csoport, ahol nem a börtönről, önmaga nyomoráról beszél a rab, hanem médiasztárnak startol, kikönyöklő a csoportból a nem odaiillőt, mert hát összetartozásra nem nevelik.

Annak a réginek a fele hál'istennek már szabadult, Sipi, Ferike rég Vácott józsefatilázik, (láttam, egész jó!) és amit ketten vagy még inkább tizenkilencen megépítettünk, rég az enyészeté. Hogy is van ez az egész Bábel tornya? Magam sem tudom.

S Te mit szólasz ehhez, szép ecsém?

AZ ÁLLÓ IDŐ SZÍNHÁZA: ÜBŰ KIRÁLY
Fotó: Révész Róbert